

УДК 025.345.4.036:027.021:378.4(477.74-21)

Т. М. Бикова,

зав. відділом наукової обробки документів та організації каталогів

Наукової бібліотеки

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

вул. Преображенська, 24, м. Одеса, 65082, Україна

тел.: (0482) 34 77 89

e-mail: library@onu.edu.ua

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКІСНОГО ТЕМАТИЧНОГО ПОШУКУ В ЕЛЕКТРОННОМУ КАТАЛОЗІ (З ДОСВІДУ РОБОТИ НБ ОНУ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА)

В статті розглядається питання електронної предметизації документів та створення словника предметних рубрик в електронному каталозі. У Науковій бібліотеці ОНУ імені І. І. Мечникова відділом наукової обробки документів та організації каталогів проводиться редакція розділів тезаурусу, виробляється методика та складається інструкція редакції, вивчається процес редагування, що дає можливість поліпшити та удосконалити тематичний пошук в електронному каталозі.

Ключові слова: електронний каталог, Наукова бібліотека, предметна рубрика, тезаурус, тематичний пошук.

Формування повноцінного інформаційного ресурсу, забезпечення навчального процесу, сприяння здійсненню наукових досліджень та інноваційного розвитку бібліотечної справи – головні завдання сучасної наукової бібліотеки ВНЗ.

Реалізація цих завдань вимагає використання автоматизованих бібліотечних інформаційних систем (АБІС), що дозволяє значно розширити можливості пошуку інформації.

Стандартизація заповнення елементів бібліографічного запису є одним з показників якості інформаційного ресурсу. Оперативність і повнота пошуку інформації залежать також від якості формування пошукового образу документа, адекватного відображення його змісту в інформаційно-пошуковій системі. Якість змістовної обробки документів має забезпечити релевантність пошуку інформації. Тобто зміст знайденого в результаті пошуку документа повинен відповідати сформульованому інформаційному запиту та максимально задовольнити інформаційні потреби користувачів. Натомість різні методики змістовної обробки документів іноді значно ускладнюють доступ до інформації. У зв'язку з цим набуває великого значення уніфікація електронної предметизації, тобто створення ефективних засобів навігації в інформаційному просторі бібліотеки (інтуїтивно зрозумілий словник предметних рубрик (далі – ПР), лінгвістичне забезпечення інформаційно-пошукової мови). Особливо це актуально в умовах корпоративної каталогізації.

Питання електронної предметизації документів та створення словника ПР в електронному каталозі (далі – ЕК) досліджувалися в роботах В. Білоус [1], Н. Зоріної [3], Г. А. Скарук [6], Н. Стрішенець [8]. Проблема уніфікації та стандартизації електронної предметизації розглядалася В. Касаткіним [4], О. Сербінім [5]. Вивченням питань підвищення ефективності тематичного пошуку в ЕК займалися П. Є. Дедик [2], В. Касаткін [4], І. В. Сорокін [7].

Однак і досі існують певні протиріччя при розгляданні вищезазначених питань. Тому метою даного дослідження є досвід НБ ОНУ у формуванні словника ПР для забезпечення якісного тематичного пошуку в ЕК.

У жовтні 2000 р. ОНУ було придбано АБІС “ІРБІС”, де були створені дві окремі бази даних «Книги» і «Статті». Проте під час каталогізації використовувалися два абсолютно різних підходи до електронної предметизації нових надходжень. В той час, коли бібліографи використовували координатне індексування, систематизатори відділу наукової обробки та організації каталогів взяли за основу ПР принципи побудови карткового АПП до СК.

У 2002 р. бібліотека перейшла на бібліотечне програмне забезпечення Liber Media. Було здійснено конвертацію бази даних «Книги» з Ірбіса в Лібер Медіа. Разом з бібліографічними записами в нову програму були перенесені ПР. Гостро постало питання про створення єдиного тематичного тезауруса.

На наш погляд, предметизаційна інформаційно-пошукова мова (мова ПР) є необхідним елементом ЕК. Високої ефективності мова ПР може досягти тільки за умов наявності єдиної системи електронної предметизації і стандартного тезауруса ПР, що представлений в ЕК.

Тому фахівцями НБ ОНУ було прийнято рішення про складання тезауруса предметних рубрик для ЕК з формулюваннями, запозиченими з повних таблиць ББК для наукових бібліотек (25 випусків, 30 книг). Бібліотечно-бібліографічну класифікацію побудовано на основі ієрархічного «дерева знань» з виокремленням спеціальних розділів і підрозділів класифікації. Таблиці ББК підтримуються великими бібліотечними центрами в актуальному стані; охоплюють всі галузі знань і дають можливість обмежувати область пошуку, виділяти необхідну тематичну частину великої колекції. Тому тезаурус ПР, побудований на основі таблиць ББК, є високоефективним лінгвістичним засобом, що забезпечує релевантність тематичного пошуку в ЕК.

Тезаурус предметних повинен відповідати певним вимогам, що висуваються до інформаційно-пошукових мов [1, с. 3]:

- повно і точно відображати зміст документа;
- забезпечувати однозначність тлумачення термінів;
- допускати багатоаспектне індексування;
- забезпечувати достатню простоту та зручність тематичного пошуку;
- допускати внесення змін, доповнень і уточнень;
- відбивати сучасний стан терміносистеми;
- допускати можливість застосування альтернативних формулювань пошукових запитів.

Протягом 2003-2004 рр. систематизатори відділу наукової обробки та організації каталогів редагували існуючі та утворювали нові ПР згідно методичного рішення. Вироблялася методика редагування ПР. Оскільки редагування електронного предметного каталогу значно відрізняється від редакції картового СК, вивчалася відповідна методична література.

З 2002 р. в НБ ОНУ розпочато пересистематизацію окремих розділів картового СК за середніми таблицями ББК. Це також вимагало фронтальної редакції відповідних розділів тезауруса ПР. Змінювалася методика редакції, вносилися відповідні зміни в технологічні інструкції.

У жовтні 2012 р. бібліотека перейшла на АБІС Абсотек Юнікод (Absotheque Unicode), що має більш розвинені механізми підтримки бібліотечних процесів, в тому числі індексування документів. Більш ніж дворічний досвід роботи в даній системі показав, що АБІС Абсотек Юнікод є зручним та ефективним технічним засобом для забезпечення якісного тематичного пошуку в ЕК. Тим більше, що в тезаурусі ПР кожен термін (словосполучення) є окремою пошуковою одиницею.

Спочатку ПР групувалися за галузями знань, в межах складеного ієрархічного дерева – «від загального до конкретного». Тому на момент переходу на нову АБІС рубрики були досить дрібними. Така детальність ПР притаманна розділам, які користуються підвищеним попитом серед користувачів інформації.

Вся інформація вноситься у відповідні поля авторитетного запису. Предметні заголовки і підрубрики створюються тільки на прийнятій формі ПР. В якості прийнятої форми предметної підрубрики використовуються найбільш поширені слова і вирази.

Заголовок тематичної ПР заноситься в поле «Назва рубрики». У випадку, якщо предметний заголовок має кілька варіантів написання (синоніми, інверсія, аббревіатура), решта форм вважається неприйнятими. Таким чином усувається проблема, пов'язана з синонімією, омонімією і полісемією.

В АБІС Абсотек Юнікод допускається введення текстових приміток до рубрик, що уточнюють тематичний зміст ПР. Такі методичні вказівки можуть виконувати тільки службові функції (наприклад, рекомендувати систематизатору засоби подальшої деталізації матеріалу) і заносяться в поле «Примітки».

Для позначення неприйнятих предметних заголовків і підрубрик в АБІС Абсотек Юнікод існує система посилань і відсилань на прийнятну форму предметного заголовка («Збережена форма рубрики», «див. також»). Посиланнями відзначають часткове перетинання змісту між рубриками, підпорядкованість одного поняття іншим, встановлюють тематичні зв'язки між рубриками. Ця система значно спрощує процес індексування документів.

Після збереження запису вся інформація з поля «Збережена форма рубрики» автоматично переноситься в поле «Є посилання див.».

Важливою також є інформація про дату створення або останнього редагування авторитетного запису та особистий код систематизатора.

Таким чином, повний авторитетний запис на тематичну ПР має такий вигляд (іл. 1) і містить:

- прийнятий предметний заголовок;
- варіанти неприйнятих предметних заголовків і підрубрик, з яких на прийняті предметні заголовки зроблено відсилання «див.»;
- пов'язані предметні заголовки і підрубрики, на які робиться посилання «див. також».

The screenshot displays a web-based interface for a subject hierarchy. At the top, there's a title bar 'Рубрика' and buttons for 'Мультиотбор' and 'Выбрать все'. Below this, a navigation bar shows 'Страница 1 из 1' and 'Отображены результаты 1 - 4 из 4'. The main content area is a table with columns: 'дерево', 'Рубрика', 'Уровень выше', 'Основная форма', 'Другие формы', and 'Док.'. The first row shows 'История Украины (19)' with a count of 1474. Below this, a detailed tree view is shown, starting with 'История Украины [1474] (19)'. It branches into '21 в. [59] (16)', which further branches into 'период вторая половина 9 в. - первая половина 18 в. [2] (15)'. This period branches into 'внешняя политика [0] (6)', 'галицкий период (1087-1340 гг.) [5] (9)', and 'источники [15] (1)'. The 'галицкий период' branches into 'период Киевской Руси (2 пол. 9ст. - 1170г.) [1] (1)' and 'См. история Киевской Руси (9-11 вв.)'. The 'период Киевской Руси' branches into '(Киевская Русь), расчленение Киевского государства (12 - нач. 13 в.)' and 'персоналии [0] (2)'.

Іл. 1

Наявність такого автоматизованого інформаційно-пошукового тезауруса предметних рубрик (АППТ ПР) значно спрощує роботу систематизатора і користувача ЕК. Використання розгалуженого АППТ ПР допомагає конструктивніше виконувати загальні та специфічні операції, професійно підтримувати і задовольняти інформаційні потреби користувачів [3, с. 19]. Грамотно складений тезаурус ПР забезпечує ефективний тематичний пошук, навіть якщо користувач не має необхідних знань з певної тематики і тому недостатньо чітко визначає свої інформаційні потреби [6, с. 74].

Таким чином, виконується основне завдання ЕК – відображення створених бібліотекою баз даних в Internet, створення на їх основі якісного, багатофункціонального інформаційного бібліографічного ресурсу, що буде корисним не тільки читачам бібліотеки, але і користувачам Internet [4, с. 369].

Одною з сучасних вимог до ЕК є використання довідників, авторів, видавництва, серій, ПР як самостійних повноцінних інформаційних об'єктів, а не лише як допоміжних для складання пошукових запитів [2, с. 67]. Представлена

веб-сторінка додатку Абсопак Юнікод для АБІС Абсотек Юнікод, що представляє можливість навігації в ЕК за допомогою ПР (іл. 2).

Веб-сторінки ЕК повинні мати високу пов'язаність: велика кількість гіперпосилань допомагає користувачеві орієнтуватися в ЕК і отримувати додаткову інформацію [7, с. 54].

Электронный каталог: Тезаурус - Рубрика: История Украины

Рубрика: История Украины

Показаны записи 19 из 19

Введите часть названия рубрики:

Тезаурус

Вышестоящие рубрики	Заглавие рубрики	См. также	Подрубрики	Документы	
				в рубрике	с учетом подрубрик
История Украины	21 в.		16	60	3161
История Украины	в целом		16	6	1076
История Украины	города и села Украины (общие работы)			7	
История Украины	губернии		11		398
История Украины	древняя история Украины		10	23	171
История Украины	исторические области		11		2611
История Украины	период вторая половина 9 в. - первая половина 18 в.	история Киевской Руси	15	2	1801
История Украины	современные области		25	2	4049
История Украины	территория и население		28	3	173

Іл. 2. Тезаурус ПР як інструмент навігації в ЕК

На іл. 2 виділені гіперпосилання, завдяки яким користувач має можливість перейти на рівень вище, до підрубрик вибраної рубрики, до списку документів у вибраній рубриці, зробити фільтрацію списку рубрик.

Як згадувалося вище, тезаурус ПР повинен бути цілісною системою, що складається зі взаємозв'язаних елементів. Випадкові рубрики, не усунена синонімія, омонімія тощо, набагато знижують ефективність пошуку інформації.

Формування якісного інформаційного ресурсу вимагає стандартизації автоматизованої каталогізації, використання єдиних нормативних, інструктивних та методичних матеріалів з питань індексування та електронної предметизації.

Мова ПР може досягти високої ефективності тільки при наявності єдиної системи електронної предметизації та стандартного тезауруса ПР, представленого в ЕК.

Грамотно складений тезаурус ПР забезпечує простоту та зручність тематичного пошуку в ЕК, відображає сучасний стан терміносистеми, дозволяє повно і точно відбити зміст документа.

Для підвищення ефективності та поліпшення якості пошукових можливостей ЕК необхідне його постійне редагування. Зараз співробітники відділу наукової обробки та організації каталогів активно працюють над вдосконаленням ЕК (переглянуто норми редакції ПР, складено відповідні інструкції), що може бути корисним у практичному застосуванні іншими бібліотеками. Вивчення процесу редагування ПР як невід'ємної частини поліпшення пошуку в ЕК, буде мати продовження у наступних дослідженнях.

Список використаної літератури

1. Білоус В. Лінгвістичне забезпечення – важливий аспект діяльності бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського / В. Білоус // Вісник Книжкової палати. – 2013. – № 3. – С. 14-17.
2. Дедик П. Е. Новые возможности доступа к ресурсам зарубежных библиотек: каталоги нового поколения / П. Е. Дедик // Науч. и техн. б-ки. – 2013. – № 2. – С. 65-84.
3. Зоріна Н. База даних авторитетного файлу "Предметні заголовки" електронного каталогу ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського / Н. Зоріна // Вісник Книжкової палати. – 2014. – № 1. – С. 18-21.
4. Касаткін В. Специфіка відображення інформаційних ресурсів на бібліотечних сайтах (інформація про фонди та користувачів) / В. Касаткін // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. – 2013. – Вип. 35. – С. 365-374.
5. Сербін О. Процеси систематизації в умовах адаптації до сучасних вимог інформаційного пошуку / О. Сербін, С. Галицька // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. – 2012. – Вип. 33. – С. 341-357.
6. Скаржук Г. А. Принципы комплексного использования лингвистических средств тематического поиска в электронном каталоге / Г. А. Скаржук // Научные и технические библиотеки. – 2014. – № 2. – С. 72-76.
7. Сорокин И. В. Технологии Web 2.0 как средство интеграции библиотек в современную электронную среду / И. В. Сорокин, А. В. Скалабан // Вестник Библиотечной Ассамблеи Евразии. – 2011. – № 2. – С. 54-58.
8. Стрішенець Н. Поняття предметних рубрик в американському бібліотекознавстві / Н. Стрішенець // Бібліотечна планета. – 2010. – № 2. – С. 12-16.

Надійшла 15.03.2015 р.

Т. Н. Быкова,

зав. отделом научной обработки документов и организации каталогов
Научной библиотеки

Одесского национального университета имени И. И. Мечникова

ул. Преображенская, 24, г. Одесса, 65082, Украина

тел.: (0482) 34 77 89

e-mail: library@onu.edu.ua

ОБЕСПЕЧЕНИЕ КАЧЕСТВЕННОГО ТЕМАТИЧЕСКОГО ПОИСКА В ЭЛЕКТРОННОМ КАТАЛОГЕ (ИЗ ОПЫТА РАБОТЫ НБ ОНУ ИМЕНИ И. И. МЕЧНИКОВА)

В статье рассматривается вопрос электронной предметизации документов и создание словаря предметных рубрик в электронном каталоге. В Научной библиотеке ОНУ имени И. И. Мечникова отделом научной обработки документов и организации каталогов проводится редакция разделов тезауруса, выра-

батывается методика и составляется инструкция редакции, изучается процесс редактирования, что позволяет улучшить и усовершенствовать тематический поиск в электронном каталоге.

Ключевые слова: электронный каталог, Научная библиотека, предметная рубрика, тезаурус, тематический поиск.

T. M. Bykova,

Head of the Department of

Scientific Processing of Documents and Organization of Catalogues

Scientific Library of the

Odesa I. I. Mechnikov National University

24, Preobrazhenskaya St., Odesa, 65082, Ukraine

Tel.: (0482) 34 77 89

e-mail: library@onu.edu.ua

ENSURING HIGH-QUALITY THEMATIC SEARCH IN THE ELECTRONIC CATALOGUE (FROM EXPERIENCE OF THE SCIENTIFIC LIBRARY OF THE ODESSA I. I. MECHNIKOV NATIONAL UNIVERSITY)

Summary

The purpose of our article is the description of electronic subject analysis of documents and creation of the dictionary of subject headings in the electronic catalog. The subject of the research is the electronic catalog of the Scientific Library of the Odesa I. I. Mechnikov National University. The purpose of work is development of a technique of edition of sections of the thesaurus. In 2012 the Scientific Library of the Odesa I. I. Mechnikov National University has moved to the new software ABIS Absotheque Unicode which allowed to improve (to simplify) search in the electronic catalog. The department of scientific processing and the organization of catalogs carried out edition of sections of the thesaurus, instructions are formed, and the edition technique is developed, process of editing is studied. Drawing up the thesaurus of subject headings is carried out by means of loans from full tables BBC for scientific libraries. Even if he has no clear idea and profound knowledge of a search subject, simplifies correctly made subject headings for the reader and does more effective thematic search. The main finding of the work is in need of continuous editing subject headings that simplifies and does more comfortable search in the electronic catalog for the user of library. The research findings have the practical value for employees of libraries.

Keywords: electronic catalog, Scientific Library, subject heading, thesaurus, thematic search

References

- [1] Bilous V. Lihvistychnе zabezpechennia – vazhlyvyi aspekt diialnosti biblioteky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho [Linguistic support - an important aspect of activity of the Library of Vinnytsia state pedagogical university of Mikhail Kotsyubinsky]. *Visnyk Knyzhkovoi palaty*, 2013, no. 3, pp. 14-17.
- [2] Dedik P. E. Novyye vozmozhnosti dostupa k resursam zarubezhnykh bibliotek: katalogi novogo pokoleniya [New opportunities for access to the resources of foreign libraries: catalogs new generation]. *Nauchnye i tekhnicheskiye biblioteki*, 2013, no. 2, pp. 65-84.
- [3] Zorina N. Baza danykh avtorytetnoho failu "Predmetni zaholovky" elektronnoho katalogu DNPB Ukrainy imeni V. O. Sukhomlynskoho [Database of the authoritative file "Subject Headings" of the DNPB electronic catalog of Ukraine of V. A. Sukhomlinsky]. *Visnyk Knyzhkovoi palaty*, 2014, vol. 1, pp. 18-21.
- [4] Kasatkin V. Spetsyfika vidobrazhennia informatsiinykh resursiv na biblioteknykh saitakh (informatsiia pro fondy ta korystuvachiv) [Specifics of reflection of information resources on the library sites (information on funds and users)]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 2013, vol. 35, pp. 365-374.
- [5] Serbin O., Halytska S. Protsesty systematyzatsii v umovakh adaptatsii do suchasnykh vymoh informatsiinoho poshuku [Processes of systematization in the conditions of adaptation to modern requirements of information search]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 2012, vol. 33, pp. 341-357.
- [6] Skaruk G. A. Printsipy kompleksnogo ispolzovaniya lingvisticheskikh sredstv tematicheskogo poiska v elektronnom kataloge [The principles of complex use of linguistic means of thematic search in the electronic catalog]. *Nauchnye i tekhnicheskiye biblioteki*, 2014, no. 2, pp. 72-76.
- [7] Sorokin I. V., Skalaban A. V. Tehnologii Web 2.0 kak sredstvo integratsii bibliotek v sovremennuyu elektronnyu sredu [Web 2.0 technologies as a means of integration of libraries in the modern electronic environment]. *Vestnik Bibliotечноy Assamblei Evrazii*, 2011, no 2, pp. 54-58.
- [8] Strishenets N. Poniattia predmetnykh rubryk v amerykanskomu bibliotekochnavstvii [The notion of subject headings in American library science]. *Bibliotekna planeta*, 2010, no 2, pp. 12-16.